

Valstybinio audito ataskaitos santrauka

TEISMO EKSPERTIZIŲ ATLIKIMO ORGANIZAVIMAS

2016 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-40-3-23

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

SANTRUMPOS IR SĄVOKOS

AVPK – apskrities vyriausiasis policijos komisariatas

BPK – Baudžiamojo proceso kodeksas

FNTT – Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnyba

GTC – Gaisrinių tyrimų centras

KTC – Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras

LB – Lietuvos bankas

LTEC – Lietuvos teismo ekspertizės centras

ML – Muitinės laboratorija

PVM – Pridėtinės vertės mokestis

Teisėsaugos institucijos – teismai, prokuratūros ir ikiteisminio tyrimo įstaigos

TEĮ – Teismo ekspertizės įstatymas

TM – Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija

VMI – Valstybinė mokesčių inspekcija

VTMT – Valstybinė teismo medicinos tarnyba

VTPT – Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba

Ekspertinis tyrimas – pagal teismo ar teisėjo nutartį, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno užduotį arba fizinio ar juridinio asmens, kitos organizacijos ar jų padalinių prašymą atliekamas tyrimas, kuriam reikia specialių žinių ir kurio eiga, analitiniai rezultatai ir su jais tiesiogiai susietas aiškinimas fiksuojami ekspertizės akte ar specialisto išvadoje¹.

Objektų tyrimas – ikiteisminio tyrimo veiksmas, kuriuo siekiama pritaikius specialias žinias surasti ir iširti nusikalstamos veikos pėdsakus ar kitus objektus, turinčius reikšmės tyrimui, nustatyti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas aplinkybes².

Privatus teismo ekspertas – asmuo, turintis teismo eksperto kvalifikaciją, įrašytas į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą, <...> bet nedirbantis teismo ekspertizės įstaigoje³.

Specialistas –reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais⁴.

Teismo ekspertas – asmuo, turintis teismo eksperto kvalifikaciją ir įrašytas į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą⁵.

¹ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, 2002-10-29 Nr. IX-1161, 3 str. 1 d.

² Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011-01-18 įsakymas Nr. I-14 „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“, 7.4 p.

³ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, 17 str. 1 d.

⁴ Baudžiamojo proceso kodeksas, 89 str. 1 d.

⁵ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, 3 str. 3 d.

Teismo ekspertizė – proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę ir atsakyti į specialių žinių reikalaujančius klausimus, o teismo ekspertas atlieka jam pavestus tyrimus ir jų rezultatus fiksuoja ekspertizės akte⁶.

Teismo ekspertizės įstaiga – valstybės įstaiga ar jos padalinys, kurių pagrindinė paskirtis yra atlikti teismų paskirtas teismo ekspertizes⁷.

⁶ Teismo ekspertizės įstatymas 3 str. 4 d.

⁷ Ten pat, 3 str. 5 d.

SANTRAUKA

Ekspertinius tyrimus galima skirstyti į teismo ekspertizes ir objektų tyrimus. Formuoti valstybės politiką teismo ekspertizių srityje, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą pavesta Teisingumo ministerijai. Dalyvauti formuojant ir įgyvendinant valstybės politiką šioje srityje pavesta ir Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybai. Teismo ekspertizes atlieka valstybės teismo ekspertizės įstaigos, išlaikomos iš valstybės biudžeto, ir privatūs teismo ekspertai. Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašas 2015 m. pabaigoje buvo įrašyti 278 teismo ekspertai, dirbantys teismo ekspertizės įstaigose, ir 110 privačių teismo ekspertų. Įrašymu į teismo ekspertų sąrašą patvirtinama, kad ekspertas turi reikiamą kvalifikaciją ir specialių žinių atlikti sąrašė nurodytos rūšies ekspertizes, gali dirbti teismo eksperto darbą teismo ekspertizės įstaigoje ar užsiimti privataus teismo eksperto praktika. Apribojimų, kad privatūs teismo ekspertai negalėtų atlikti tam tikros rūšies ekspertinių tyrimų, įstatymai nenumato. Lietuvoje įsteigtos penkios teismo ekspertizės įstaigos (specialiai įsteigta valstybės įstaiga ar valstybės įstaigos padalinys, kurių pagrindinė veikla – teismo ekspertizių atlikimas). Apie 94 proc. visų atliekamų ekspertinių tyrimų teismo ekspertizės įstaigose sudaro objektų tyrimai, o apie 6 proc. – teismo ekspertizės. Valstybės biudžeto skiriami asignavimai teismo ekspertizės įstaigoms kasmet didėjo – 2014 m. buvo 12,36 mln. Eur, 2015 m. – 13,70 mln. Eur valstybės biudžeto lėšų, kiek valstybės biudžeto lėšų buvo panaudota privačių teismo ekspertų suteiktoms paslaugoms apmokėti, duomenys nerenkami.

Ekspertinių tyrimų rezultatai naudojami teisingumo vykdymo uždaviniams įgyvendinti. Laiku ir kokybiškai atlikti ekspertiniai tyrimai turėtų padėti teismams nustatyti tiesą civilinėse, administracinėse ir baudžiamosiose bylose, ikiteisminio tyrimo institucijoms – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Valstybės kontrolė 2012 m. atliko auditą⁸ „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą?“. Buvo nustatyta, kad ilgi ekspertinių tyrimų atlikimo terminai viena iš priežasčių, kodėl ikiteisminiai tyrimai nebaigiami laiku. Todėl buvo nuspręsta atlikti valstybinį auditą „Teismo ekspertizių atlikimo organizavimas“, kurio metu analizavome:

- kaip formuojama ir įgyvendinama valstybės politika teismo ekspertizių srityje;
- ar teisės aktais pakankamai sureguliuotas ekspertinių tyrimų atlikimas;
- ar imamasi pakankamų priemonių ekspertinių tyrimų rezultatų teikimo terminams sutrumpinti.

Auditą atlikome Teisingumo ministerijoje ir dviejose teismo ekspertizės įstaigose: Lietuvos teismo ekspertizės centre (toliau – LTEC) ir Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre (toliau – KTC). Šios įstaigos atlieka daugiausiai ekspertinių tyrimų rūšių ir dalį tos pačios rūšies tyrimų.

Duomenis auditui atlikti taip pat rinkome iš Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos, visų teismo ekspertizės įstaigų, kitų ekspertinius tyrimus atliekančių įstaigų, apygardų ir apylinkių teismų, apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų. Bendravome su akademinės visuomenės, Nacionalinės teismų administracijos, Nacionalinio akreditavimo biuro atstovais, prokurorais ir policijos pareigūnais.

Audituotas laikotarpis 2014–2015 m. Siekiant įvertinti pokyčius, buvo analizuojami ir ilgesnio laikotarpio duomenys.

Nustatyta, kad audituotose teismo ekspertizės įstaigose išlieka eilės ekspertiniams tyrimams atlikti. Kai kurių tyrimų eilėje tenka laukti apie metus, kas lemia užsitęsusių ikiteisminių tyrimus.

⁸ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012-12-20 valstybinio audito ataskaita Nr. VA-P-40-8-17.

Valstybė neturi aiškios vizijos, kaip ateityje turėtų būti plėtojama šių paslaugų teikimo sritis, kad būtų patenkinamas užsakovų poreikis. Priėmus strateginius sprendimus ir tinkamai suregulius ekspertinių tyrimų paslaugų teikimo procesą, būtų daugiau galimybių sutrumpinti ekspertinių tyrimų teikimo terminus ir užtikrinti jų kokybę. Įvertinę audito metu surinktus įrodymus, pateikiame išvadas ir rekomendacijas, kurių įgyvendinimas turėtų padėti užtikrinti ekspertinių tyrimų paslaugų poreikio patenkinimą ir efektyvesnę valstybės biudžeto lėšų, skiriamų šioms paslaugoms apmokėti, panaudojimą.

IŠVADOS

1. Dalis ikiteisminių tyrimų nebuvo baigti laiku dėl ilgų ekspertinių tyrimų atlikimo terminų. Teisingumo ministerija, kuriai pavesta formuoti valstybės politiką, organizuoti ir koordinuoti jos įgyvendinimą teismo ekspertizės srityje, neužtikrino, kad valstybės mastu būtų numatyti pakankami būdai ir priemonės Vyriausybės programos tikslui – sutrumpinti ekspertų išvadų teikimo terminus – pasiekti. Valstybės politikos formavimą ekspertinių tyrimų srityje, jos įgyvendinimo organizavimą, koordinavimą ir kontrolę apsunkina tai, kad:
 - 1.1. dalyvauti politikos formavime nepavesta Vidaus reikalų ir Sveikatos apsaugos ministerijoms, kurių valdymo srityje yra keturios (iš penkių) Lietuvoje veikiančios teismo ekspertizės įstaigos (1 skyrius);
 - 1.2. Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba dirba visuomeniniais pagrindais, todėl negali užtikrinti nuolatinio visų jai priskirtų funkcijų rezultatyvaus vykdymo, o metiniai veiklos planai / prioritetai nebuvo nustatyti (1 skyrius);
 - 1.3. Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos sudėtyje nėra asmenų, kurie atstovautų privačių teismo ekspertų interesams (1 skyrius).
2. Nepakankamai valdoma rizika, kad valstybės biudžeto lėšomis būtų atliekami tik tie ir tokios apimties ekspertiniai tyrimai, kurie yra būtini teisingumo vykdymo uždaviniams įgyvendinti:
 - 2.1. kasmet vien teismo ekspertizės įstaigos atlieka apie 62 tūkst. ekspertinių tyrimų, tačiau nevertinama, kiek iš jų panaudota įgyvendinant teisingumo vykdymo uždavinius (3.2 poskyris);
 - 2.2. ekspertinis tyrimas skiriamas, kai nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtinos specialios žinios, tačiau teisės aktuose nedetalizuojama, kokiais atvejais turi būti skiriamas objekto tyrimas, o kokiais atvejais – teismo ekspertizė, todėl dėl tokio paties tyrimo, nesant aiškių skyrimo pagrindų, gali būti kreipiamasi atlikti tiek objekto tyrimą, tiek teismo ekspertizę;
 - 2.3. objekto tyrimo ir teismo ekspertizės skyrimo tvarka skiriasi. Paskiriant teismo ekspertizę, taikomas didesnis kontrolės mechanizmas, nei skiriant objektų tyrimą, ir tai galėjo lemti, kad 94 proc. visų paskirtų ekspertinių tyrimų sudaro objektų tyrimai.
3. Pagal Teismo ekspertizės įstatymą ekspertinius tyrimus be apribojimų gali atlikti tiek teismo ekspertizės įstaigos, tiek privatūs teismo ekspertai, tačiau matome riziką, kad praktikoje gali būti ribojamos privačių teismo ekspertų galimybes dalyvauti šių paslaugų teikimo procese:
 - 3.1. Teismo ekspertizės įstatymu teismo ekspertizės įstaigoms pavesta rengti savo srities teismo ekspertus, tačiau KTC ir LTEC privatūs asmenys nerengiami, nes poįstatyminiais aktais, reglamentuojančiais teismo eksperto rengimo ir kvalifikacijos teikimo tvarką, nustatyta, kad rengiami tik tie asmenys, kurie dirba teismo ekspertizės įstaigoje (2.1 poskyris);

- 3.2. baudžiamajame procese teisėsaugos institucijų ekspertinių tyrimų užsakovai dažniausiai renka teismo ekspertizės įstaigų teikiamas paslaugas, nes skirtingai nei už privačių teismo ekspertų suteiktas analogiškas paslaugas, nereikia apmokėti iš jiems skirtų valstybės biudžeto asignavimų (2.1 poskyris);
- 3.3. pagal Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijas ikiteisminiame tyrime privačių teismo ekspertų paslaugomis turi būti naudojamos tik tuo atveju, jeigu nėra galimybės atlikti šį tyrimą valstybės įstaigoje. Todėl į privačius teismo ekspertus, teikiančius tokias pat paslaugas kaip ir valstybės įstaigose, beveik nesikreipiama (2.1 poskyris).
4. Koordinavimo stoka nepadedą mažinti eilių ekspertiniams tyrimams atlikti ir užtikrinti jų kokybę:
 - 4.1. kilus abejonių dėl teismo ekspertų, kuriems kvalifikaciją suteikia ne teismo ekspertizės įstaigos, atliekamų tyrimų kokybės, nėra galimybės patikrinti jų kvalifikacijos, nes įstaigos, suteikusios kvalifikaciją, neturi įgaliojimų vertinti teismo ekspertizės aktų kokybės (2.4 poskyris);
 - 4.2. nesprendžiamas klausimas, kad pagal galimybes būtų užtikrintas tolygus ekspertinių tyrimų paskirstymas tarp teismo ekspertizės įstaigų, todėl tos pačios rūšies ekspertiniams tyrimams atlikti vienoje teismo ekspertizės įstaigoje yra susidariusios ilgos eilės, o kitoje jų nėra (3 skyrius);
 - 4.3. teismo ekspertizės įstaigose nesuformuotas pakankamas personalas ekspertiniams tyrimams atlikti (3.1 poskyris).

REKOMENDACIJOS

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai kaip institucijai, kuriai pavesta formuoti valstybės politiką teismo ekspertizės srityje ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą

1. Siekiant efektyviai valdyti teismo ekspertizės sritį, tikslinga valstybės mastu planuoti šios srities plėtrą, nustatant strategines kryptis ir prioritetus (1 išvada).
2. Valstybės politikos teismo ekspertizės srityje formavimą ir jos įgyvendinimo organizavimą, koordinavimą ir kontrolę palengvintų, jei būtų:
 - 2.1. nuspręsta, kokiais būdais ministerijos, kurių valdymo srityje yra teismo ekspertizės įstaigos, galėtų prisidėti prie politikos formavimo ir jos įgyvendinimo organizavimo (1.1 išvada);
 - 2.2. nustatyti Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos veiklos planai ir uždaviniai (1.2 išvada);
 - 2.3. išspręstas asmenų, atstovaujančių privačių teismo ekspertų interesams, įtraukimo į Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos veiklą tikslingumo klausimas (1.3 išvada).
3. Tam, kad būtų užtikrintas užsakovų poreikius atitinkančių ekspertinių paslaugų teikimas, derėtų:
 - 3.1. nustatyti, kurie teismo ekspertai (privatūs, dirbantys teismo ekspertizės įstaigose), kokiais atvejais, kokių rūšių ekspertinius tyrimus gali atlikti, ir sudaryti visiems paslaugų teikėjams vienodas konkurencines sąlygas (3.1, 3.2 ir 3.3 išvados);

- 3.2. numatyti priemones, kurios padės sutrumpinti ekspertinių tyrimų rezultatų teikimo terminus (4.1, 4.2, 4.3 ir 4.4 išvados).
4. Tobulinant ekspertinių paslaugų teikimo procesą, vertėtų:
 - 4.1. apsispręsti dėl teismo ekspertizės ir objekto tyrimo sampratos ir jų skyrimo pagrindų tikslinimo būtinumo (2.2 išvada);
 - 4.2. užtikrinti, kad LTEC ir KTC ekspertinių tyrimų įkainiai būtų pagrįsti sąnaudomis (2.1 išvada);
 - 4.3. sukurti tinkamas teisinis prielaidas įvertinti teismo ekspertų, kuriems kvalifikaciją suteikia ne teismo ekspertizės įstaigos, kvalifikaciją (2.3 išvada).

Rekomendacijų įgyvendinimo priemonės ir terminai pateikti šios ataskaitos 6 priede „Rekomendacijų įgyvendinimo planas“.